

VILA-RODONA I LA REPRESSIÓ FRANQUISTA ECONÒMICA DEL TRIBUNAL DE RESPONSABILITATS POLÍTIQUES

Antoni Gavalda*

Resum

Amb la Ley de Responsabilidades Políticas, el franquisme va voler passar comptes sobre el que representaven els republicans de tota tendència. La finalitat era poder castigar econòmicament tant els que passaren per un consell de guerra com els acusats d'haver tingut vel·leïtats democràtiques, bàsicament gent d'esquerra, sense menystenir casos de gent de dreta, tebis amb el sistema republicà. L'estudi destapa una repressió soterrada, en la qual els acusats o les seves famílies, sense cap tipus de garanties, van haver de fer front al que es dictava. Aquesta acció implicà un tancament personal i social que va convertir la persona acusada i el nucli familiar en ciutadans de segona, subjectes als guanyadors, en silenci, amb l'estigma d'una culpabilitat oficial.

El treball estudia la repressió en un nucli rural, Vila-rodona, a l'Alt Camp, durant l'obertura d'expedients i de sentències. S'hi analitzen persones, algunes de les quals van pagar quantitats que segurament no tenien atès que, passada la guerra, imperava la fam, l'estraperlo i la descapitalització. És simptomàtic que en els expedients fiblessin els que tenien propietats —cases urbanes, terres rústiques, comptes bancaris— amb pagaments, a criteri dels mandarins franquistes. Resulta una tragicomèdia que molestessin fins i tot familiars de persones mortes en temps de guerra. És també significatiu que s'abraonessin sobre persones d'idees, els mestres, un cos que patí una repressió brutal, amb l'intent d'estrancar i anul·lar aquells que per mor de la professió feien pensar, no només recitar. En el treball s'analitzen els passos de cobrament i de retorn de part de les quantitats pagades i dels comptes corrents embargats.

Paraules clau: Ley de Responsabilidades Políticas; repressió franquista econòmica; pagaments i retorns.

Abstract

Using Ley de Responsabilidades Políticas —Political Responsibilities Act—, Francoism wanted to review what Republicans, whatever their trend, meant. The aim was to financially punish both those who had been judged by a council of war and those who had had democratic whims, basically progressists, without neglecting

* Departament d'Història i Història de l'Art. Didàctica de les Ciències Socials. Universitat Rovira i Virgili.
Adreça electrònica: antoni.gavalda@urv.cat.

conservative people acquiescent to republican system. The study sheds light on a covered repression, in which accused or their families, with no guarantees, had to deal with what was dictated. This action involved a personal and social confinement that turned the accused and their families into second-class citizens, subject to the winners, in silence, with the stigma of official culpability.

This paper analyses repression in a rural village, Vila-rodona, in Alt Camp, during the opening of proceedings and rulings. It studies people, some of whom had to pay amounts that they probably didn't have since after the war hunger, black market and decapitalization were omnipresent. It is symptomatic that authorities baited those who had properties —houses, lands, bank accounts— with payments at the discretion of mandarin Francoists. It is a tragicomedy that they bothered even relatives of people killed in war. It is also significant that they focused on ideas people, teachers, who suffered a brutal repression, trying to cancel and set aside those who due to their profession made people think, not just repeat. In the paper there is an analysis of the steps of collection and return of part of the paid amounts and distressed bank accounts.

Keywords: Ley de Responsabilidades Políticas; economic Francoist repression; payments and returns.

1. GÈNESI, FINALITATS I ACTUACIÓ DEL TRIBUNAL DE RESPONSABILIDADES POLÍTICAS

La repressió franquista va tenir moltes cares, i totes amargues. Es va ensenyorir de la vida de les persones, amb morts, presons, camps de treballadors o exilis no volguts; es va apropiat dels béns materials que aquests, particularment, posseïen; va intentar extirpar la parla de la gent que no parlava castellà usualment, fent-los acotar el cap amb l'idioma de l'Imperio; va fer retre homenatge a una església triomfal, cofoia per la victòria que es va fer seva i que volia administrar; va fer callar la veu de contrast i la personalitat de la gent fent-los assistir a actes de pura exaltació feixista; va separar la gent, la triomfadora de la perdedora, aquesta darrera escarnida i humiliada; a algunes de les entitats republicanes els va rapinyar el patrimoni sense miraments amb actes d'*orden y mando*, etc.

Una d'aquestes malvestats és la que tractarem aquí, a partir de la posada en vigor d'una llei anomenada *Ley de Responsabilidades Políticas*, aprovada el 9 de febrer de 1939, en plena guerra, que creà per llei uns jutjats nous, els Juzgados de Responsabilidades Políticas. Aquests jutjats van assumir les competències de les Comisiones Provinciales de Incautación de Bienes, creades pel decret d'1 de gener de 1937. Aquesta llei va ser reformada el 19 de febrer de 1942, per la qual quedaven suprimits els tribunals especials i tots els expedients pendents de resolució passaven a les audiències provincials, als jutjats d'instrucció de la província. També es reduïen les causes dignes de sanció que eren en vigor: es deixava sense efecte les persones immerses que havien estat jutjades per tribunals militars a penes inferiors a 12 anys; els afiliats a partits polítics o sindicats que no haguessin tingut càrrecs de direcció, i aquells individus que tinguessin un patrimoni inferior a 25.000 ptes. La llei de 1942 va ser derogada per un decret del Ministeri de Justícia de 13 d'abril de 1945 i es va atribuir als tribunals ordinaris el coneixement de les responsabilitats civils. Es va constituir, a més, una Comisión Liquidadora de Responsabilidades Políticas per acabar amb el procés, tot i que la supressió total no arribaria fins al Decreto de Indulto General de 10 de novembre de 1966, pel qual es va concedir indult total de les sancions derivades de la legislació especial de responsabilitats polítiques.

Per administrar i fer complir aquesta Ley de Responsabilidades Políticas, en àmbit de l'Estat es va crear el Tribunal Nacional de Responsabilidades Políticas, que actuava com a instància superior, i uns tribunales regionales a totes les capitals amb audiència territorial —en el cas

que ens ocupa va ser Barcelona—, que dictaven sentència motivada i disposaven l'execució de les decisions. Altrament, a les capitals de província —com va ser el cas de Tarragona— es crearen Juzgados Instructores.¹

Per aquesta llei es creà a cada província el Tribunal de Responsabilidades Políticas quan la província era ocupada pels nous mandarins. La finalitat de la llei es basava en un mecanisme repressiu tal com deia el nom, en un intent de legitimar el nou règim, i buscava determinar la responsabilitat política de les persones que es van oposar al Movimiento Nacional emparat pel cop d'estat del 17 de juliol de 1936, o que van contribuir des de l'1 d'octubre de 1934 a la situació que va desencadenar la guerra civil. La llei era del tot antijurídica per la seva retroactivitat, d'acord amb el fet que la persona acusada no tenia garanties jurídiques de cap classe, i, a més, en alguns casos es jutjava fets ja decidits per altres tribunals —només cal veure que es tirava endarrere fins als fets d'octubre de 1934—, aspecte que comportà en diversos casos sentències contradictòries i extemporànies. A la Ley de Responsabilidades Políticas es contemplaven disset supòsits com a possibles causes per l'obertura de l'expedient, les quals no deixaven res a la improvisació.² Res de res.

La finalitat essencial era que les persones que havien format part del Front Popular, des de simpatitzants fins a militants i a dirigents, havien de reparar el dany moral i material infringit a causa del seu comportament polític. Ras i curt, l'Estat, a través de multes i sancions, feia pagar als perdedors de la guerra el seu cost.

2. LA LEY DE RESPONSABILIDADES POLÍTICAS DE 9 DE FEBRER DE 1939

La historiografia espanyola i catalana actual ha avançat considerablement en l'anàlisi dels fets de postguerra des dels anys vuitanta del segle passat, com s'ha indicat per la bibliografia indicada anteriorment. A estudis brillants del període franquista, indiscutibles, n'han seguit d'altres en un procés revisionista fets per pseudohistoriadors conservadors, propers a tesis no democràtiques, que qüestionen la recerca historiogràfica. Catalogats a si mateixos com a democràtics, la recerca que han fet, tendenciosa i maliciosa, pretén donar sentit al cop d'estat que es produí, i a les conseqüències que se'n derivaren, en un intent de desvirtuar la ciència

¹ Per un seguiment del procés hi ha bibliografia interessant, que relacionem: ALVARO DUEÑAS, M.: *Por ministerio de la Ley y voluntad del Caudillo. La Jurisdicción Especial de Responsabilidades Políticas (1939-1945)*, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, Madrid, 2006; MIR, Conxita: *Vivir es sobrevivir. Justicia, orden y marginación en la Cataluña rural de posguerra*, Editorial Milenio, Lleida, 2000; FRANCO LANAO, Elena: *El Tribunal de Responsabilidades Políticas en Huesca. Denuncias y represión en años de posguerra*, Instituto de Estudios Altoaragoneses, Diputació d'Ossa, 2005; SANLORENTE, Francisco: *La persecución económica de los derrotados. El Tribunal de Responsabilidades Políticas de Baleares (1939-1942)*, Miguel Font Editor, Palma, 2005; GRANJA FERNÁNDEZ, Pilar: *Represión durante la Guerra Civil y la posguerra en la provincia de Zamora: de los consejos de guerra al Tribunal de Responsabilidades Políticas en el Partido Judicial de la Puebla de Sanabria (1936-1945)*, Instituto de Estudios Zamoranos Floriano Ocampo, Zamora, 2002; FRÍAS RUBIO, Ana Rosa: «El Tribunal de Responsabilidades Políticas de Soria, 1939-1959», a *Revista de Investigación en Geografía e Historia*, vol. XI, núm. 3, 1991-1992; JIMÉNEZ BARROSO, María Isabel: *Ni el fallecimiento, ni la ausencia... Mujeres represaliadas por el Tribunal de Responsabilidades Políticas en la provincia de Cuenca (1939-1950)*. Treball de màster en Estudis feministes, Universidad Complutense, Madrid, 2010-2011.

² MIR, Conxita i altres: *Repressió econòmica i franquisme: l'actuació del Tribunal de Responsabilitats Polítiques a la província de Lleida*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1997.

històrica. Manllevo l'expressió de *crosta* per definir-los, en el sentit que intenten justificar i legitimar, sense careta, la bonança del que va ser el franquisme.³

Aquesta circumstància ens porta, volgutament, més que explicar la Ley, que hàgim optat per transcriure-la en part, en un fragment, per veure les causes per les quals un ciutadà podia estar immers en les urpes de l'Estat feixista, a fi i efecte que se'n vegi l'abast, sense subterfugis, i per captar en essència què s'hi deia i com es deia.

La Ley, signada per Francisco Franco, com a cap de l'Estat, va ser aprovada el 9 de febrer de 1939, publicada al BOE núm. 44 de 18 de febrer, a Burgos, a l'anomenat *Tercer Año Triunfal*. La Ley, minuciosa, constava de set capítols amb 78 articles; un capítol únic, que comprenia els articles 79 a 89, i una disposició transitòria, que anava des de la primera fins a la vuitena. Transcrivim només part del capítol II, l'article 4, a manera de tast pervers, pel qual es pot comprovar el possible contingent crescut de persones que podien estar incloses en aquesta llei. De fet no quedava quasi ningú subjecte de no poder ser encausat:

CAPÍTULO II. De las causas de responsabilidad y de las circunstancias que la modifican.

Artículo 4º. En virtud de lo dispuesto en el artículo 1º, quedan incurso en responsabilidad política y sujetos a las sanciones que se les impongan en los procedimientos que contra ellos se sigan, las personas individuales que se hallen comprendidas en alguno de los casos o supuestos siguientes:

a) Haber sido o ser condenado por la jurisdicción militar por alguno de los delitos de rebelión, adhesión, auxilio, provocación, inducción o excitación a la misma, o por los de traición en virtud de causa criminal seguida con motivo del Glorioso Movimiento Nacional.

b) Haber desempeñado cargos directivos en los partidos, agrupaciones y asociaciones a que alcanza la declaración del artículo 2º, así como haber ostentado la representación de los mismos en cualquier clase de corporaciones y organismos, tanto públicos como privados.

c) Haber figurado, a virtud de inscripción efectuada antes del dieciocho de julio de mil novecientos treinta y seis, y mantenida hasta esta fecha, como afiliado de los partidos, agrupaciones y asociaciones a que se refiere el apartado anterior, excepción hecha de los simples afiliados..

d) Haber desempeñado cargos o misiones de carácter político o administrativo de índole civil y calificada confianza por nombramiento del Gobierno del Frente Popular, con retribución o sin ella, salvo los que deban ser nombramiento a la elección y fueran de filiación política completamente hostil al mismo. También se considerarán comprendidos en este caso los que, sin nombramiento de dicho Gobierno, hubieren continuado desempeñando con él cargos de aquella índole en la Administración Central.

e) Haberse significado públicamente por la intensidad o por la eficacia de su actuación en favor del Frente Popular o de los partidos y agrupaciones comprendidos en el artículo 2º, o contribuido con ayuda económica, a los mismos, prestada

³L'expressió *crosta* la fa servir amb molt d'encert MARRUGAT CUYÀS, Ramon: *La Llibreria de la Rambla i l'alternativa cultural de Tarragona (1968-1980)*. Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem d'Oliver del Camp de Tarragona, 2012, quan parla del *Diario Español*, de Tarragona, de finals de la dictadura.

de manera voluntaria y libre y con propósito deliberado de favorecerles, aunque no se hubiesen desempeñado puestos directivos o de representación, ni cargos de misiones de confianza, ni se tratase de afiliados a aquellos.

f) Haber convocado las elecciones para Diputados a Cortes del año mil novecientos treinta y seis; formado parte del Gobierno que las presidió o desempeñado altos cargos con el mismo, o haber sido candidato del Gobierno, o candidato, apoderado o interventor de cualquiera de los partidos del Frente Popular y de sus aliados o adheridos en ellas; o haber sido compromisario de tales partidos para la elección de Presidente de la República en el propio año.

g) Los Diputados que en el Parlamento de mil novecientos treinta y seis, traicionando a sus electores, hayan contribuido, por acción o abstención, a la implantación de los ideales del Frente Popular y de sus programas.

b) Pertenecer o haber pertenecido a la Masonería, con excepción solamente de los que hayan salido de la secta antes del dieciocho de julio de mil novecientos treinta y seis por baja voluntaria por haber roto explícitamente con ella o por expulsión de la misma fundada en haber actuado en contra de los principios en que se inspira o de los fines que persigue.

i) Haber intervenido desde el dieciocho de julio de mil novecientos treinta y seis, salvo casos de justificación muy calificada, en Tribunales u organismos de cualquier orden, encargados de juzgar a personas por el sólo hecho de ser adictas al Movimiento Nacional, o el haber sido los denunciantes de éstas o intervenido en la incautación de sus bienes, a no ser que lo hayan verificado obligatoriamente en virtud de las funciones que le están asignadas por razón de su cargo y sin iniciativa por su parte.

j) Haber excitado o inducido a la realización de los hechos comprendidos en alguno de los apartados anteriores, bien sea de palabra, bien por medio de la imprenta, de la radio o de cualquier otro medio de difusión, bien en escritos dirigidos a diferentes personas.

k) Haber realizado cualesquiera otros actos encaminados a fomentar con eficacia la situación anárquica en que se encontraba España y que ha hecho indispensable el Movimiento Nacional.

l) Haberse opuesto de manera activa al Movimiento Nacional.

m) Haber permanecido en el extranjero desde el dieciocho de julio de mil novecientos treinta y seis sin reintegrarse al territorio nacional en un plazo máximo de dos meses, salvo que tuvieren establecido en aquél su residencia habitual y permanente, o que desempeñaren alguna misión encomendada por las Autoridades de la España liberada, o que estuvieren imposibilitados físicamente para regresar al territorio nacional, o que concurriera alguna otra causa extraordinaria y de carácter destacado que justificase suficientemente su permanencia en el extranjero.

n) Haber salido de la zona roja después del Movimiento y permanecido en el extranjero más de dos meses, retrasando indebidamente su entrada en el territorio nacional, salvo que concurriera alguna de las causas de justificación expresadas en el apartado anterior.

ñ) Haber cambiado la nacionalidad española por la extranjera o haber autorizado para ello a los que estén sometidos a su potestad o guarda, siempre que tal hecho se haya producido a partir del dieciocho de julio de mil novecientos treinta y seis, y no haya sido como medio de evitar persecuciones o para evadirse de la zona roja, habiendo ingresado en el momento en que fue posible en la zona nacional

liberada solicitando la recuperación de la nacionalidad española o realizando actos que demuestren tal propósito.

o) Haber aceptado de alguna de las Autoridades rojas, rojo-separatistas, misiones para el extranjero, excepto en el caso de que, una vez en él, no las hayan desempeñado y sólo fuesen aceptadas como medio de evasión de la zona enemiga, y se hayan presentado en la nacional seguidamente de haber salido por primera vez de aquélla.

p) Haber adoptado en el desempeño del cargo de presidentes, consejeros o gerentes de Sociedades y Compañías, de manera voluntaria y libre, acuerdos de ayuda económica al Frente Popular o a partidos y entidades incluidos en el artículo segundo, o para propaganda, o para empresas periodísticas, de dicho ideario, o para los gastos de las elecciones de mil novecientos treinta y seis, o para los gobiernos rojos, o rojo-separatistas.

La Ley, abans de ser publicada, va ser analitzada per alguns ministeris per donar parer de com la veien, i va ser el Ministerio de Educación el que la va qüestionar adduint que estant com s'estava en guerra —en aquell moment es dilucidava la batalla de l'Ebre— podia reforçar la resistència militar, atès que qualsevol persona que combatia podia quedar inclosa dins la Ley. També es posava en quarantena per la gran quantitat de processats que comportaria. Cap de les objeccions emeses es van tenir en compte i la Ley es publicà tal qual.

La Ley, alhora, contemplava sancions individuals, les quals quedaven agrupades en tres grans blocs:

- Les restrictives de l'activitat, que consistien en la inhabilitació professional, en el grup I.
- Les limitatives de la llibertat de residència, especialment desterraments, en el grup II.
- Les econòmiques, sobretot multes, en el grup III.

Les sancions implicaven, a grans trets, una possible pèrdua de treball, la limitació temporal per anys de la llibertat de residència i la confinació normalment a terres estranyes, i l'econòmica en forma de pagaments en metàl·lic i en propietats embargades, en un format d'impost. Les tres sancions, a criteri del tribunal, es podien acumular.

Les penes més habituals van ser les sancions econòmiques, les incautacions i les confiscacions de béns, aspectes dels quals el règim va treure un bon pessic, tot i que segons els treballs referenciats, no en les quantitats que esperava l'Estat, per la circumstància que la gent sobre la qual es va abraonar, normalment d'esquerra, eren les capes de la població amb menys recursos, algunes fins clarament submises en la pobresa.

L'expedient es podia iniciar en virtut de diversos supòsits:

- Per sentència de la jurisdicció militar —un judici de guerra— i, quan va ser creat, del Tribunal de Represión de la Masonería.
- Per denúncia escrita i signada per qualsevol persona individual o jurídica.
- Per iniciativa del Tribunal Regional de Responsabilidades Políticas a proposta de les autoritats civils o militars, de la policia o de la Guardia Civil.

Les acusacions es podien fer amb caràcter retroactiu des de l'1 d'octubre de 1934, i en cas que l'acusat fos difunt o absent, es feia responsables del pagament de les sancions i multes que es poguessin imposar els hereus, vídua o fills.

En qualsevol d'aquesta comesa, si el jutge instructor trobava indicis de responsabilitat, incoava expedient i manava anunci al Boletín Oficial del Estado i al Boletín Oficial de la Provincia. A

partir d'aquesta acció es demanaven informes sobre els antecedents polítics i socials de l'inculpat, la naturalesa dels béns que posseïa i el que valien a preu de mercat. Aquests informes eren emesos per l'alcalde, el cap local de la Falange, el comandant del post de la Guardia Civil i el capellà. Si la persona sotmesa al procés vivia a la capital de província també es demanava l'informe de la Jefatura Provincial de Policía. Amb aquestes accions el procés era engegat.

La perversió de la Ley preveia, com hem indicat, que el subjecte que passava pel seu raser en alguns casos fos difunt. Hem trobat diversos casos de persones en aquesta circumstància —també a Vila-rodona—, tot i que la majoria era que un cop havien passat per un consell de guerra, a instàncies de l'autoritat militar, amb sentència emesa, se'ls obria expedient sancionador a partir d'aquesta llei.

A falta d'estudis finals, se saben diverses dades dels processos incoats. A nivell de tot l'Estat espanyol, amb data 30 d'octubre de 1941, constava que hi havia 125.250 expedients iniciats, i que s'havien dictat 38.055 sentències, la qual cosa representava el 30,38% del total. A Barcelona —recordem que hi entraven els de la província de Tarragona— les xifres per aquest període indicaven que hi havia 9.907 expedients incoats dels quals només 2.382 eren resolts.

La província de Tarragona, amb 339.299 habitants, en comparança amb altres sis províncies de nombre d'habitants semblant com eren les d'Almeria, Conca, Girona, Lleida, Burgos i Àvila, era la segona amb major nombre d'expedients incoats, darrere d'Almeria. Les dades de la província de Tarragona, en aquest octubre de 1941, eren que hi havia 3.823 expedients incoats, dels quals 391 de resolts i 3.432 estaven en tràmit. Calculats els expedients incoats segons població, la xifra donava un resultat d'11,27 per mil.

A falta de xifres definitives, els autors que han tractat el tema creuen que en conjunt es van iniciar uns 250.000 expedients a tot Espanya.

3. CIUTADANS DE VILA-RODONA QUE PASSAREN PEL JOU DE LA LLEI FRANQUISTA. VICISSITUDS

Els ciutadans de Vila-rodona, com els d'altres poblacions, patiren les ires del tribunal per la norma del BOE. Els que presentem no sabem si són tots els encausats, però sí que en són una bona mostra. Hi hagué un lot repressiu que afectà onze veïns de la vila a partir del procés 894. Eren aquests:⁴

- Josep Bartolí Llorach;
- Josep Casabona Gondolbeu;
- Eduard Casabona Mercadé;
- Joan González González;
- Roser Llauro Pagès;
- Josep Marlés Robert;
- Joan Miquel Pons;
- Àngel Parisé Llaquet;

⁴ Arxiu Històric de Tarragona. Tribunal de Responsabilitats Polítiques (AHT.TRP). Exp. 01211.

- Pere Pié Guitart;
- Valentí Pié Pié⁵ i
- Vicenç Solé Benach.

I disposem també d'un segon bloc, individualitzat, de persones de Vila-rodona, residents o no al poble, concretat en les set persones que s'insereixen a continuació:

- Ramon Camps Montragull;
- Anton Comas Robert;
- Joan Iranzo Galofré;
- Lluís Mort Roperó;⁶
- Josep Pié Iglesias;⁷
- Maria Recasens Puig⁸ i
- Anton Vives Massagué.

Configuren un total de divuit persones molestades. Per altres treballs publicats sabíem de només sis persones de Vila-rodona a qui s'havia aplicat la Ley de Responsabilidades Políticas, sense donar-ne, però, cap més detall.⁹

4. ANTECEDENTS PERSONALS DELS INCULPATS

D'aquest gruix de persones, d'algunes en sabíem ja bastant; aspectes que anotem tot seguit, tot i que en alguns casos ja n'hem fet ús. Un repàs apressat ens aporta el següent:

- Josep Bartolí Llorach,¹⁰ pagès i sindicalista (Vila-rodona, 1894). Signà, com a membre del Comitè Antifeixista de Vila-rodona, el setembre de 1936, l'ocupació efectuada pel comitè de la farmàcia de la població, propietat de Josep M. Ferrer Ferrer, i de les botigues de gra i de roba de Josep Rovira Ferré. En temps de guerra va entrar dues vegades al govern municipal: una, el setembre de 1936, per ERC, a resultes de la substitució de la minoria dretana, i la segona, el juny de 1938, pel sindicat de la CNT. Acabada la guerra marxà a l'exili, a França.
- Ramon Camps Montragull, «el Campets».¹¹ Fill de Bernat i Magdalena. Va entrar a la presó als 48 anys. Pagès, casat, amb tres fills. Muller: Maria Vergés Ricard. Ingrés a la presó: 21-3-39, a Tarragona, procedent de la mateixa ciutat. El 30-3-39 passa a disposició del

⁵ A més de l'anterior, té un altre expedient: Exp. 03687.

⁶ AHT.TRP. Exp. 02067.

⁷ AHT.TRP. Exp. 02973.

⁸ AHT.TRP. Exp. 01661.

⁹ RECASENS LLORT, Josep: *La repressió franquista a la comarca de l'Alt Camp (1939-1950)*. Consell Comarcal de l'Alt Camp, Valls, 2006, p. 265, cita Josep Bartolí Llorach, Josep Casabona Gondolbeu, Eduard Casabona Mercadé, Joan González González, Pere Pié Guitart i Vicenç Solé Benach.

¹⁰ Entrada de GAVALLDÀ, A. a MARTÍNEZ DE SAS, María Teresa; PAGÈS I BLANCH, Pelai (coord.): *Diccionari biogràfic del moviment obrer als Països Catalans*. Edicions Universitat de Barcelona i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2000, p. 185.

¹¹ RECASENS: *La repressió...*, p. 265.

- jutjat militar núm. 5. Consell de guerra: 12-5-39. Vint anys de presó. Ratificació de la condemna: 20-6-39. El 21-7-39 és traslladat a la presó d'Astorga (Lleó). El 4-6-42 se li redueix la condemna a dotze anys i un dia.
- Ramon Camps Montragull,¹² «Ros de Campets», pagès i sindicalista (Vila-rodona, 1891-1963). Pertanyia al sindicat de la CNT. Entrà a l'ajuntament de guerra l'octubre de 1936 com a segon alcalde, i va participar a les comissions de Treball i Obres Públiques i a la de Proveïments. El desembre, a conseqüència de la dimissió de l'alcalde, va prendre possessió de l'alcaldia, càrrec que ratificà en altres ocasions fins al juliol de 1937. El desembre de 1936 agafa la presidència de la comissió de Seguretat Interior i Proveïments i Economia. El novembre de 1937 retornà al consistori i s'integrà a la comissió d'Assistència Social. El desembre de 1937 va ser escollit president de la nova junta directiva de la col·lectivitat agrícola per la collita que tot just començava, i, alhora, vicepresident del Sindicat Únic d'Oficis Diversos de Vila-rodona. El març de 1939 ingressà a la presó de Tarragona. Va ser jutjat a Tarragona el 12 de maig de 1939, amb una pena de vint anys. El juliol de 1939 va ser traslladat a la presó central d'Astorga. Posteriorment li va ser commutada la pena a dotze anys i un dia.
 - Josep Casabona Gondolbeu.
 - Eduard Casabona Mercadé,¹³ «Plano», hortolà i republicà històric (Vila-rodona, 1878). La seva activitat pública començà essent vocal del Comitè Republicà de la vila el 1903; regidor de 1910 a 1914, repetí com a regidor síndic el 1923-24. Una segona activitat va ser a la Societat de Treballadors Agrícoles de Vila-rodona, de la qual fou vicepresident el 1920-21 i vocal de la Secció de Crèdit de 1923 al 1925. Dirigent destacat durant la República i la guerra per ERC. El 14 d'abril de 1931 prengué possessió de l'alcaldia com a president del Comitè Republicà local fins a finals de mes. El març de 1934 encapçalà una carta de 69 veïns a l'Ajuntament, per la qual demanà que unes obres que havien de començar s'executessin per administració per tal de pal·liar l'atur forçós que hi havia al municipi, aspecte que fou acceptat pel consistori, que va revocar l'acord que tenia establert. A la guerra, va signar l'ocupació de finques, l'agost de 1936, per la Unió de Rabassaires. Al període bèl·lic va ser jutge popular. Acabada la conflagració, s'exilià primer a França i després, possiblement a Cuba.
 - Anton Comas Robert,¹⁴ «Anton fil-i-vetes», pagès i dirigent sindical (Vila-rodona, 1904 - el front, 1938). Pròfug del servei militar, va marxar a França. Dirigent destacat durant la República i la guerra del sindicat de la CNT-FAI. Va ser membre del Comitè el juliol de 1936 i a partir de l'octubre entrà a l'Ajuntament per ostentar la presidència de les comissions de Defensa i d'Agricultura i Incautacions. L'agost va signar l'ocupació de diverses finques. El novembre de 1936 va ser nomenat membre de la comissió encarregada de vetllar pels refugiats que arribaren a la població, i el febrer de 1937 es va fer càrrec de la presidència de

¹² Entrada de GAVALDA, A. a *Diccionari...*, p. 307-308.

¹³ GAVALDA: *Ibídem*, p. 344.

¹⁴ GAVALDA: *Ibídem*, p. 415-416.

la comissió de Sanitat i Assistència Social. A la crisi d'octubre de 1937 deixà de ser regidor. El desembre de 1937 era vocal del Sindicat Únic d'Oficis Diversos de Vila-rodona.

- Joan González González,¹⁵ pagès, col·lectivista (Vila-rodona). La seva activitat sindical i col·lectivista la va desenvolupar en aquesta vila. El febrer de 1937, com a membre de l'Agrupació Col·lectivitzada de Treball Agrícola, signava conjuntament amb el president i el secretari la incautació d'una finca on fins aquell moment l'al·ludit havia treballat com a jornal·ler. El desembre de 1937 va ser escollit membre de la comissió revisora de comptes de la nova junta directiva de la col·lectivitat agrícola per la collita que tot just començava. El desembre de 1937 era el president del Sindicat Únic d'Oficis Diversos de Vila-rodona.
- Joan Iranzo Galofré,¹⁶ «l'Aurelló», pagès (Vila-rodona, 1894 - Barcelona). Provenia d'una família originària, per part de pare, de Pitarque, de Terol. A la República va tenir una destacada actuació al Sindicat Agrícola. El setembre de 1936 signà com a declarant de l'ocupació efectuada pel Comitè Antifeixista de Vila-rodona de la farmàcia de la població, propietat de Josep M. Ferrer Ferrer, i de les botigues de gra i de roba de Josep Rovira Ferré. Va morir acabada la guerra.
- Roser Llaíró Pagès. Mestra de Vila-rodona. Al començament de la guerra, per a exercir, va passar el filtre de les esquerres, ja que se li anotà que era apreciada «per tots nosaltres» i que «tenia molta activitat en l'ensenyança i fermesa de les idees i del règim republicà. Com el Sr. Perisé estava fixada pels elements reaccionaris». A la postguerra va ser donada de baixa de mestra i separada de l'escalafó.¹⁷
- Josep Marlés Robert,¹⁸ «Pepet de l'Andreia», dirigent sindical de la CNT (Vila-rodona, 1903 - Valls, 1994). Durant la República fou expenedor de la secció recreativa del Sindicat Agrícola local (1934-35). Fou membre del Comitè Antifeixista de Vila-rodona el setembre de 1936. El desembre de 1936 presidí a la societat pagesa local el míting sindicalista en el qual parlaren Molet i Viadiu com a persones invitades. El gener de 1937 va ser designat pel consistori jutge popular suplent. El febrer fou president del Sindicat d'Oficis Diversos de la CNT i del Comitè local de Socors Roig Internacional (SRI) de Vila-rodona. El juliol de 1937 entrà de regidor a l'Ajuntament i el setembre, en circumstàncies difícils, va ser nomenat alcalde i regidor de Proveïments, fins a la remodelació de novembre, en què passà a ser alcalde tercer i vocal de la comissió d'Obres Públiques. El desembre de 1937 era el tresorer del Sindicat d'Oficis Diversos de Vila-rodona. Durant la guerra, en data indeterminada, va ser president de la col·lectivitat agrària. El 1939 es va exiliar.
- Joan Miquel Pons,¹⁹ «Joanet Basteró», pagès i cooperativista-sindicalista (Vila-rodona, 1889 - Romilly-sur-Seine, França, 1971). Pare d'Anita Miquel, sindicalista llibertària. El 14 d'abril

¹⁵ Fitxa no publicada al *Diccionari*.

¹⁶ Entrada de GAVALLDÀ, A. a *Diccionari...*, p. 735.

¹⁷ GAVALLDÀ i TORRENTS, Antoni; GAVALLDÀ i TORRENTS, Jordi: «L'escola a l'inici de la guerra a poblacions del mig Gaià: Bràfim, Vilabella i Vila-rodona», a *La Resclosa*. Estudis de la vall del Gaià, núm. 4. Centre d'Estudis del Gaià. Vila-rodona, 2000, p. 75-100.

¹⁸ GAVALLDÀ: *Ibídem*, p. 830.

¹⁹ GAVALLDÀ: *Ibídem*, p. 906.

de 1931, com a component del Comitè Republicà, va ser un dels que va prendre possessió de regidor a l'Ajuntament. El febrer de 1937 era el president de la Junta Administrativa de l'Agrupació Col·lectivitzada de Treball Agrícola de la vila. El novembre de 1937 entrà al consistori per la CNT amb la responsabilitat de ser alcalde segon i president de la comissió d'Obres Públiques. Des de l'octubre de 1938 i fins que entraren les tropes de l'exèrcit de Navarra, va ser alcalde accidental. Finalitzada la guerra, s'exilià a França, on morí.

- Àngel Parisé Llaquet,²⁰ mestre i sindicalista (Tolva, Osca, 1891 – ?). Va exercir la seva activitat a Vila-rodona i a Tarragona. L'abril de 1936 va ser comissionat per anar a Barcelona, juntament amb l'alcalde, per tal d'orientar-se respecte a la construcció d'un grup escolar. A l'esclat de la revolta se li féu un informe positiu que deia que era un mestre excel·lent. S'hi afegia que era un «republicà esquerrista de tota la vida, element molt actiu, defensor acèrrim de les llibertats del poble, militant sempre amb les classes treballadores, ajudant-les per a aconseguir un estat social més just i humà». Altrament, s'hi afegia, en un tema que ens era desconegut, que «durant el bienni negre la gent reaccionària volia treure'l, però no hi foren a temps perquè el triomf del 16 de febrer [de 1936] ho impedí. A l'escola sempre ha fet una tasca admirable. Els pares dels nens, com el poble en general, sempre ha apreciat i aplaudit, d'una manera decidida, l'obra escolar d'aquest company. La gent contrària, com a company actiu i complidor de la seva missió, també l'aplaudia, però la fermesa en les seves idees i la constància i rectitud en la defensa del règim republicà autèntic i esquerrista feia que fos molestat i mirat amb poca simpatia per la gent reaccionària». El setembre de 1936 va signar l'acta d'incautació d'una casa per la UGT. Dirigent d'aquest sindicat local durant la guerra, un cop acabada la conflagració se li perdé la pista. El 23 d'octubre de 1940 ingressà a la presó provincial de Tarragona, a la Punxa, procedent de la de Benavarri (Osca). Des de la presó va escriure cartes entranyables a la seva dona Maria Gené, fills i familiars,²¹ en les quals orientava el seu fill Joan, el maig de 1941, quan era a punt de complir catorze anys, per veure si volia ser pastisser. Jutjat el desembre de 1941, li sortiren dotze anys i un dia de reclusió. Els càrrecs del judici que li imputaren van ser que realitzava propaganda d'esquerra infiltrant doctrina marxista als

²⁰ GAVALDÀ: *Ibídem*, p. 1059; GAVALDÀ i TORRENTS, GAVALDÀ BATALLA: «L'escola...», a *Ibídem*, 2000, p. 75-100, i <http://lapunxa.blogspot.com.es/2008/07/t-30-4-1941.html>.

²¹ Un exemple de carta dels seus fills des de Tolva: 22-11-40.

Querido papá: Recibimos tu postal la que nos causó mucha alegría. Hoy hemos tenido carta de mamá y nos dice que subirá el lunes. Yo pienso mucho con ti, las horas se deslizan aburridamente y se hacen eternas. Estudio y escribo mucho para no olvidar lo que sé. Tengo muchas ganas de verte, en todas las horas del día y minutos pienso con ti. Pronto querrá la Virgen del Pilar que el pensamiento se vuelva en realidad. Se despidió tu hijo que millones y millones de besos te envía.

Fdo: Juan Parisé

Querido papá: Estoy engordando un gallo para cuando tu vuelvas; aquellas nueces que te dio mamá te las rompí yo y en ellas di muchos besos para que cuando te las comas puedas 'tastar' los besitos de tu hijita. Pronto querrá la Virgen del Pilar que vuelvas.

Tu hijita, María

Les cartes trameses per ell a la seva dona, separada dels fills, amaren una humanitat entranyable i una religiositat no forçada. Sembla que ser socialista i cristià, el règim no ho va voler entendre mai.

xiquets; que havia realitzat requisos de llibres sense constar que se'ls hagués quedat; que arribà a ser nomenat secretari general del sindicat FETE-UGT, sense precisar quan i on, i que a causa de la seva activitat havia estat nomenat director d'una escola graduada de Tarragona. A la presó passà el temps sobretot fent esparidenyes per als seus fills i familiars i estudiant, ja que demanà llibres més d'una vegada. La feina dins la presó —i pel que redimí condemna— va ser d'auxiliar de mestre fins al novembre de 1942, quan va ser posat en llibertat atenuada i elevà expedient per llibertat condicional, que aconseguí el mes de desembre. Talment, va ser suspès de reincorporar-se com a mestre a l'escola estatal.

- Pere Pié Guitart,²² «Pere Kàiser», pagès i sindicalista (Sant Adrià de Besòs, 1913 - Vila-rodona, 1941). Va desenvolupar la seva activitat a Vila-rodona. Membre del Comitè durant la guerra. El març de 1937 signà pel Sindicat d'Oficis Diversos de la CNT, conjuntament amb dos afiliats més i tres declarants, l'ocupació d'una finca rústica per necessitats de l'organització sindical. El desembre de 1937 era el comptador del Sindicat d'Oficis Diversos de Vila-rodona.
- Josep Pié Iglesias.²³ Fill de Josep i Dolors. Va entrar a la presó als 41 anys. Pagès, casat i amb dos fills. Muller: Teresa Recasens Grogués. Ingress a la presó de Tarragona: 21-3-39. Posat a disposició del jutjat militar núm. 5 de Valls: 14-4-39. Consell de guerra: 24-5-39. Absolt. Llibertat: 21-6-39.
- Valentí Pié Pié, «el Valentinet».²⁴ Fill de Jaume i Maria. Va entrar a la presó als 54 anys. Pagès, casat. Muller: Maria Teresa Pié. Ingress a la presó de Tarragona: 23-7-43, procedent del Pont d'Armentera. Consell de guerra: 22-2-44. Pena de mort, commutada a reclusió perpètua, i a un any, un mes i onze dies per tinença il·lícita d'armes. Defunció: 29-1-45.²⁵
- Vicenç Solé Benach.
- Anton Vives Massagué, «Anton de la Sió»²⁶ (El Pont d'Armentera - Vila-rodona, 1939). Pagès. La seva activitat l'efectuà a Vila-rodona, població de residència. Signà com a declarant, el setembre de 1936, de l'ocupació efectuada pel Comitè Antifeixista de Vila-rodona de la farmàcia de la població, i de les botigues de gra i de roba d'un segon propietari. Sense que se'n sàpiguin les causes, la firma l'estampà Abelard Andreu, per ordre. A l'entrada dels franquistes el tancaren a la presó municipal i el van trobar estrangulat.

5. ELS INCULPATS PEL PROCÉS 894

Aquests onze ciutadans van ser inclosos en el procés 894, de 1940, incoat al Juzgado Civil Especial del Tribunal Regional de Responsabilidades Políticas de Barcelona. El procés dimanà

²² Entrada de GAVALDA, A. a *Diccionari...*, p. 1070.

²³ RECASENS: *La repressió...*, p. 262.

²⁴ RECASENS: *Ibidem*, p. 262.

²⁵ Exposició: «De la República a la dictadura, 1931-1945». Hi consta com a desaparegut.

²⁶ GAVALDA, A.: «Apunts de la repressió franquista a Vila-rodona», a *La Resclosa*. Estudis de la vall del Gaià, núm. 1. Centre d'Estudis del Gaià. Vila-rodona, 1997, p. 97-118.

dels expedients instruïts pel Tribunal Regional amb el número 1.211, de 1940, i pel Juzgado Instructor Provincial de Tarragona amb el número 230, també de 1940.

El procés veiem que començà quan Josep Sales Ibáñez, soldat, secretari suplent del Juzgado Instructor Provincial de Responsabilidades Políticas de Tarragona, envià al Tribunal Regional de Barcelona, el 7 de novembre de 1940, la certificació dels oficis rebuts de l'Ajuntament de Vila-rodona, a demanda dels béns que posseïen els encartats. L'informe de l'Ajuntament va dir que:

Josep Bartolí Llorach: Como bienes de su propiedad no se le conoce ninguno en este término municipal ni fuera de él.

Josep Casabona Gondolbeu: No se le conocen bienes de ninguna clase.

Eduard Casabona Mercadé: Como bienes de su propiedad se le conocen, aunque no constan amillarados a su nombre, dos fincas urbanas regulares, otra urbana-pajera y dos rústicas de un valor aproximado en conjunto 8.000 pta.; no existe ningún familiar en este término municipal perteneciente a la de que se trata.

Joan González González: No posee bienes de ninguna clase.

Roser Llaíró Pagès: Como bienes de su propiedad no se le conocen de clase alguna.

Josep Marlés Robert: No posee ninguna clase de bienes.

Juan Miquel Pons: Como bienes de su propiedad se le conocen, aunque no constan amillarados a su nombre, una finca urbana en buen estado, de un valor aproximado de 5.000 pta. No existe ningún familiar en este término municipal perteneciente a la de que se trata.

Àngel Parisé Llaquet: Como bienes de su propiedad no se le conocen de clase alguna.

Pere Pié Guitart: No se le conocen bienes de ninguna clase.

Valentí Pié Pié: Como bienes propios y sin que consten amillaramientos a su nombre se le conoce una finca urbana y otra rústica de valor aproximado de 2.100 pta.

Vicenç Solé Benach: Como bienes de su propiedad se conoce una casa en buen estado y de un valor aproximado de 7.000 pta.

A tenor d'aquesta informació, a Barcelona, al jutjat, el 16 de novembre de 1940 es va rebre l'ordre del Tribunal Superior referent als inculpats per tal que s'instruís expedient en compliment del disposat a l'article 51 de Responsabilidades Políticas. El mateix dia el jutge civil especial del Tribunal Regional de Responsabilidades Políticas de Barcelona, Francisco Eyré Varela, demanà la documentació al Juzgado de Primera Instancia e Instrucción de Valls, i «en nombre del Jefe del Estado Español, le exhorto y le requiero...» que es fessin constar els béns que apareguessin de propietat —dels inculpats— a fi i efecte que es practiqués l'inventari:

A cuyo fin realizará las averiguaciones que estime necesarias, dirigiéndose al efecto y cuando menos a los Señores Registradores de la Propiedad y Mercantil del Partido, Alcalde Presidente del Ayuntamiento [de Vila-rodona] y Directores de los Bancos de la localidad [de Valls], para que le remitan certificaciones referentes a las inscripciones de dominio y derechos reales, bienes amillarados y catastrados, saldos de cuentas, depósitos y demás operaciones bancarias, *los que quedarán retenidos a mi disposición*,²⁷ y toda clase de bienes, dirigiéndose también a los mismos efectos, a los Señores Jefe Local de FET y de las JONS [de Vila-rodona], cura párroco [de Vila-rodona] y policía Gubernativa o Comandante de la Guardia Civil.

²⁷ La cursiva és meva.

A efectes que la causa no s'adormís acabava escrivint que «recuérdese periódicamente aquellos servicios que penden de cumplimiento, y a su tiempo dése cuenta para acordar lo procedente». El procés havia començat.

Des del jutjat de Valls contestaren el que havia escrit l'Ajuntament, amb les mateixes dades i quantitats. Altrament, des del jutjat es feren oficis en demanda al cap del post de la Guardia Civil de Valls —el qual ho passà al del Pont—, als registradors de Valls i Tarragona —Mercantil—, s'emeté novament carta ordre a l'Ajuntament de Vila-rodona, i oficis als bancs i caixes de Valls que hi operaven: Banco de Valls, Español de Crédito, Hispano Colonial, Comercial de Barcelona i Caixa de Pensions.

5A

El comandant del post del Pont d'Armentera, Miquel González Martínez, va escriure, a 3 de desembre de 1940, al jutge de primera instància i instrucció de Valls. L'informà que dels set següents —Josep Bartolí, Josep Casabona, Joan González, Roser Llairó, Josep Marlés, Àngel Parisé i Pere Pié Guitart— no se'n coneixia béns de cap classe a Vila-rodona. I dels altres quatre donava raó de les propietats, del valor imposable de la propietat i del valor possible que se'n trauria en cas de posar-se la propietat en venda. Aquesta era la declaració del civil:

Nom	CLASSE DE BÉNS	PER IMPOSABLE	VALOR EN VENDA
Eduard Casabona Mercadé	2 urbana	4.166	8.000 aproximadament
Joan Miquel Pons	1 urbana	625	5.000 aproximadament
Valentí Pié Pié	1 rústica i 1 urbana		2.100 aproximadament
Vicenç Solé Benach	1 urbana	2.000	7.000 aproximadament

5B

El segon d'entrar en escena va ser Alfredo Reza Ulloa, registrador de la propietat de Valls, el qual certificà que Valentí Pié Pié tenia una propietat, i que a Vicenç Solé Benach li constava una casa al carrer Major, 44, abans 4, de la qual en precisava els límits. Indicava, també, que a la resta d'imputats no els constava cap finca registral ni cap dret real.

5C

D'altra banda, el Juzgado de Instrucción de Valls, el 28 de novembre de 1940, per mediació de Miquel Plana, féu ofici al registrador de la propietat mercantil de Tarragona, Modesto María de Madariaga, per demanar la certificació de les inscripcions que per qualsevol concepte i com a riquesa personal apareguessin a nom de les onze persones en qüestió. El registrador mercantil interí certificà, el 21 de gener de 1941, que les onze persones no apareixien inscrites com a comerciants particulars, i que cap sortia en les societats mercantils inscrites al registre de la propietat mercantil.

5D

El Juzgado de Instancia de Valls prosseguí a contestar la demanda. Per aquest motiu demanà al jutge municipal de Vila-rodona els informes preceptius de l'alcaldia, del cap de la Falange y de las JONS i del capellà del poble sobre els béns de tot tipus que posseïen els encartats. El 2 de desembre de 1940 el jutge municipal de Vila-rodona, Andreu Domingo Massó, amb la signatura preceptiva també del secretari, Frederic Cartaña, cursà la demanda. El 10 de desembre de 1940, vuit dies després de demanar-los, es tenien ja tots els informes.

El de l'Ajuntament, signat per l'alcalde, Ramon Rañé Padró, «Ramon Rata», informava el 9 de desembre al jutge que de Josep Bartolí Llorach, Josep Casabona Gondolbeu, Joan González González, Roser Llairó Pagès, Josep Marlés Robert, Àngel Parisé Llaquet i Pere Pié Guitart no se'n coneixien béns. De la resta, precisava el següent:

- Eduard Casabona Mercadé tenia una peça de terra a la partida Pons de 48 àrees i 67 centiàrees, i una altra a la partida Auballons amb pallar a l'interior de la finca, amb una extensió registral de 2 hectàrees, 6 àrees i 85 centiàrees; una casa en estat regular a la plaça del General Mola, 1, i una altra no habitable al carrer Víctor Pradera, 5.
- Joan Miquel Pons posseïa una casa en bon estat a la Quintana de la Iglesia, 6.
- Valentí Pié Pié era propietari d'una peça de terra a la partida Vinyets, d'extensió aproximada de 80 àrees, i una casa en mal estat situada al carrer H. Maura, 13.
- Vicenç Solé Benach tenia una casa en bon estat al carrer General Mola, 10.

La Jefatura Local de Falange de Vila-rodona, per ofici núm. 154, de 9 de desembre, indicà el mateix que havia evacuat l'alcalde. El cap local firmà per ordre. El secretari era un tal Saumell. El capellà, Francesc Roig, va escriure el mateix.

L'11 de desembre el jutge municipal Andreu Domingo Massó i el secretari Frederic Cartaña Isern informaren que per dilucidar preus exactes es nomenava dos pèrits, en les persones de Pelegrí Galofré Soler i Pere Vallvé Tudó, ambdós casats, majors d'edat, pagesos d'aquest veïnatge, designats pel jutjat, per valorar els béns dels afectats. La nominació fou acceptada el mateix dia.

Els dos pèrits nomenats van dir el següent:

- Eduard Casabona Mercadé: la finca de la partida Pons la valoraren en 1.000 ptes.; la finca Auballons, en 7.000 ptes., i el pallar a l'interior de la finca en 1.000 ptes.; la casa de la plaça del General Mola, 1, en 5.000 ptes., i la casa del carrer Víctor Pradera, 5, en 1.500 ptes. Total: 15.500 ptes.
- Joan Miquel Pons: la casa al carrer Quintana de la Iglesia, 6, es valorà en 6.000 ptes. Total: 6.000 ptes.
- Valentí Pié Pié: la peça de terra, partida Vinyet, es valorà en 1.500 ptes., i la casa a H. Maura, 13, en 1.000 ptes. Total: 2.500 ptes.
- Vicenç Solé Benach: la casa del General Mola, 10, la taxaren en 6.000 ptes. Total: 6.000 ptes.

Conclou la demanda, la informació es retornà al jutge de primera instància del partit a Valls.

5E

Els darrers a entrar en escena van ser els bancs i caixes. El Banco de Valls, el 29 de novembre de 1940, en la persona de l'administrador Francesc d'A. Costas, dirigí al jutge de primera instància de la ciutat i partit una notificació dient que «en esta sede no existen cuentas, imposiciones ni depósitos a nombre de ninguno de los preguntados».

El Banco Español de Crédito, sucursal de Valls, el mateix dia, i signat per dues signatures il·legibles, va dir que «en esta sucursal no aparecen bienes de ninguna clase a favor de los inculpados».

El Banco Hispano Colonial, sucursal de Valls, el 28 de novembre, i amb signatura també il·legible, va assenyalar que «repasados convenientemente nuestros libros, con esta fecha no aparece ningún saldo ni depósito a nombre de las siguientes personas».

El Banc Comercial de Barcelona, sucursal de Valls, també el 29, i signat per un tal Vidal, contesta que «hemos examinado nuestros registros y no aparecen depósitos ni saldos de clase alguna a nombre de los vecinos de Vilarodona detalladas en su expresada comunicación».

La Caixa de Pensions, a 30 de desembre de 1940, i signat pel comissari de la Caixa des de Barcelona, va dir que de tota la sèrie no hi havia cap operació, i que només de dues persones podien aportar dades. A nom de Josep Bartolí Llorach i d'Àngel Parisé Llaquet, figuraven el saldo i les operacions següents:

- A nom de Josep Bartolí Llorach i Leonor Recasens Banús (indistintament): llibreta d'estalvi núm. 16.457. Compte a Reus. Saldo: 1.004,26 ptes. (lliure).
- A nom d'Àngel Parisé Llaquet i Maria Gené Gelonch (indistintament): llibreta d'estalvi núm. 9. Compte a Esterri d'Àneu. Saldo: 7,07 ptes. (lliure: 6,49; bloquejat: 0,32).

Per aquesta informació sabem que qui havia estat mestre de Vila-rodona, Àngel Parisé, engarjolat, tenia part del compte bloquejat. Amb la recopilació de les dades, el jutge civil especial Francisco Eyré redactà una diligència d'inventari el 27 de gener de 1941 per la qual ratificava l'anterior. Anotava que el dinar en metàl·lic d'Àngel Parisé es trobava retingut a disposició d'aquest jutjat. L'administrador nomenat per aquest jutjat era Bernabé López Fernández, Administrador General de Bienes Intervenidos. Sobre aquest individu sabem que tenia 47 anys d'edat, que era casat i que va ser nomenat administrador i interventor el 16 de desembre de 1939 provinent del càrrec de cap de la secció de banca d'Almeria. Amb aquesta diligència, el procés informatiu era conclús.

6. UNA PROBLEMÀTICA AFEGIDA AL PROCÉS: DUPLICITAT DE NOMS EN EL CAS DE JOSEP BARTOLÍ

Talment, però, el 14 de juliol de 1941 sorgí un problema guixut en el cas d'un encartat. Una segona persona que es deia amb nom i cognoms calcats com un dels posats sota el jou de la Ley de Responsabilidades Políticas, Josep Bartolí Llorach, casat, major d'edat, veí de Reus, Raval de Jesús, 10, exposà que en sol·licitar la disponibilitat de la llibreta d'estalvis se li comunicà que pel jutjat civil del Tribunal de Responsabilidades Políticas s'havia ordenat la retenció dels saldos i no els podia treure. Aquest reusenc, òbviament, en anar a treure diners quedà del tot sorprès «debido a no tener conocimiento oficial ni particularmente de la responsabilidad en la que pudiera haber incurrido, ya que ha vivido siempre al margen de toda tendencia política», mentre demanava, respectuosament, si hi havia hagut una confusió. Dirigí

l'escrit al jutge del Tribunal de Responsabilidades Políticas —especial civil—. Començava el periple de qui era qui.

Francisco Eyré, jutge civil especial de Responsabilidades Políticas, demanà el 16 de juliol de 1941 al jutjat instructor provincial de Responsabilidades Políticas de Tarragona detalls fidedignes de Josep Bartolí Llorach, i sol·licità «el mayor número de antecedentes y circunstancias personales». Va ser contestat el dia 22 de juliol dient que l'inculpat de Vila-rodona tenia 44 anys, casat, pagès i «actualmente se encuentra en paradero desconocido».

Amb aquesta resposta, el 4 d'agost de 1941 demanà si el tribunal de Tarragona seguia expedient a Josep Bartolí Llorach, casat, major d'edat, veí de Reus, carrer Raval de Jesús, 10. Aquest Tribunal contestà que se seguia expedient a Josep Bartolí Llorach, de Vila-rodona, de 44 anys. També el 12 d'agost de 1941 la secretaria del Tribunal Regional de Responsabilidades Políticas de Barcelona informà el jutge civil especial de Responsabilidades Políticas de Barcelona que en aquell moment se seguia procediment contra Eduardo Casabona i «catorce más vecinos, todos de Villarodona», i indicà que a Josep Bartolí Llorach no se li seguia cap altre expedient que aquest. Per aquesta informació sabem, a més, el nom dels onze encartats al procés 894 i de quatre més que no figuraven en aquesta peça que treballem —Anton Comas Robert, Ramon Camps Monragull, Joan Iranzo Galofré i Anton Vives Massagué—. Altrament, el 8 de setembre de 1941 el jutge instructor del jutjat instructor provincial de Responsabilidades Políticas de Tarragona escrivia al jutge civil especial de Responsabilidades Políticas de Barcelona per dir que de l'escrit del dia 2 que demanava antecedents personals de Josep Bartolí no constaven dades «por encontrarse huído y carecer de familiares en la localidad de Vilarrodona».

El 17 de setembre de 1941 Francisco Eyré dictà una providència per demanar sobre l'afer de la retenció que pesava sobre el saldo del compte que tenia a una llibreta d'estalvi el Josep Bartolí de Reus. Per aclarir-ho demanava al jutge del jutjat instructor de Responsabilidades Políticas de Tarragona que «se practiquen las diligencias pertinentes y se cite de comparecencia ante este Juzgado al vecino de Reus para ver qué relación tiene el referido señor con el inculcado e indicando si se trata de distinta persona». El 20 de setembre el jutge Ramon Matosas Roca, advocat, tinent provisional d'infanteria, jutge instructor provincial de Responsabilidades Políticas de Tarragona, demanà que es tramités la diligència. El 24 en féu la cèdula de citació. El 25 comparegué Josep Bartolí Llorach, de 48 anys, casat, de professió cadirer, natural i veí de Reus, i manifestà que no tenia cap relació amb el de Vila-rodona, ja que ell sempre havia viscut a la capital del Baix Camp. Féu constar que ell era fill d'Antoni i Antònia i que estava casat amb Leonor Recasens Banús. Alhora, el jutge instructor de Responsabilidades Políticas de Tarragona demanà a l'alcaldia de Vila-rodona «las circunstancias personales del mismo», o sigui, del de Vila-rodona. L'Ajuntament de la vila contestà el 10 d'octubre per mediació de l'alcalde Ramon Rañé, i digué del Josep Bartolí Llorach de Vila-rodona: «en el momento de la liberación por las Fuerzas Nacionales, de la que ausentó a la retirada de los rojos y se cree se internó en Francia, en la cual, si acaso, todavía continua». En donava els senyals següents: nascut a Vila-rodona el 31 de maig de 1894, de 47 anys, fill de Joan Bartolí Rué i Rosa Llorach Queralt, casat amb Dolors Miracle Calaf, de professió pagès, amb domicili a Azcárate, 13, amb l'afegit de «casa ocupada», nou aspecte demostratiu de la impunitat i malvolença dels guanyadors de la guerra contra les propietats de gent d'esquerra.

A tot això, Antoni Valls Julià, alcalde president de l'Ajuntament de Reus, manifestà el 27 de setembre de 1941 que de les indagacions fetes pel tinent d'alcalde de barri s'afirmava que Josep Bartolí Llorach, de 48 anys, sempre havia residit a la ciutat de Reus.

Amb aquests antecedents, Eyré Varela atengué la reclamació del Bartolí de Reus i ordenà que la llibreta núm. 16.457, per un import de 1.004,26 ptes., oberta a nom de la seva dona i seu, indistintament, quedés lliure de càrregues, a la seva disposició. Per aquesta comesa féu un ofici al jutge de primera instància de Reus i li comunicà que fes saber al Bartolí de Reus que podia usar lliurement els diners. El 17 de novembre de 1941 es comunicà a Bartolí la resolució. El 18, l'escrit del director general de la Caixa de Pensions de Barcelona al jutge del Juzgado Civil Especial de Responsabilidades Políticas de Barcelona conforme a les instruccions rebudes a l'efecte, indicava «dejar sin efecto la orden de retención del saldo de la libreta de ahorro n. 16457 de Reus» a favor de Josep Bartolí Llorach, indistintament amb Leonor Recasens. La broma per al reusenc fou que durant mig any no va poder fer ús dels seus diners.

7. UN PAGAMENT ECONÒMIC

El 13 de març de 1941 l'administrador general de Bienes Intervenidos del Juzgado Civil Especial de Responsabilidades Políticas de Barcelona va escriure al jutge civil especial de Responsabilidades Políticas de Barcelona per dir com estava el balanç personal dels diners dels inculpats que hi havia intervinguts. És la primera vegada que tenim constància de la rapinya, i tot i que no s'indiquen les xifres exactes lliurades fins a aquell moment, podem intuir per on anaven els trets. L'ingrés de la multa es feia a la Caja General de Depósitos a disposició del jutge civil especial de Responsabilidades Políticas de Barcelona. Disposem de referències en cinc moments però que no permeten veure la suma que va ser agafada a cada inculpat, o si la causa va ser tancada sense pagar, atesa la informació fragmentària.

7.1. FEBRER DE 1941

El febrer de 1941 l'administrador indicà que el saldo de Roser Llairó Pagès presentava una posició creditora, o sigui, a favor seu, que resultava del cobrament i alhora pagament de lloguer de finques intervinguda pel tribunal per un valor de 250 ptes. i una despesa de 195,30, la qual cosa significava un saldo creditor de 54,70 ptes., sense que en sapiguem possibles resultats anteriors. Per aquest apunt comptable observem que s'anotaria com a lloguer de finques les quantitats pagades per la imputada —i per altres, de la qual se'n restarien quantitats en alguns casos mensuals o bé en altres períodes temporals.

7.2. JULIOL DE 1941

La segona tongada de dades la tenim dels balanços d'altres persones, efectuada el 17 de juliol de 1941.

Un era el cas d'Eduard Casabona Mercadé, el qual també havia pagat per lloguer de finques en dos mesos —abril i maig— la quantitat de 400 ptes., i les despeses d'abril, maig i juny pujaven a 184,40, per la qual cosa li quedava un saldo favorable de 215,60 ptes.

Constava també en el balanç que Valentí Pié Pié havia ingressat en concepte de lloguer de finques un total de 60 ptes., i restades de les despeses-tràmits de juny de 14,45 ptes. li quedava un saldo favorable de 45,55.

Seguia el balanç de Vicenç Solé Benach, sense cap ingrés registrat i amb una despesa de maig i juny de 32,65 ptes. Estava, per tant, en números vermells, en posició deutora.

I acabava amb el de Joan Miquel Pons, amb despeses de juny de 10,95 ptes. i amb un saldo deutor de la mateixa quantitat.

Altrament, tot i que sabem que el procés era de la resta d'inculpats, sense que sapiguem específicament de qui es tractava, el balanç era que els mandarins franquistes havien recaptat de l'abril, maig i juny la quantitat de 460 ptes., més el romanent del saldo anterior de 54,70 ptes. —demostratiu que els pagaments venien de lluny—, la qual cosa sumava un muntant de 514,70 ptes. amb despeses de 240,15, cosa que comportava un saldo creditor de 274,55 ptes. que passava al compte nou.

7.3. 30 DE MARÇ DE 1943

Eduard Casabona Mercadé tenia un saldo de 226,50 ptes. el 1942, el cobrament de lloguers per un valor de 1.000 ptes., sumat tot amb un muntant de 1.226,50 ptes. Es complementava amb un total de despeses de 409,25 ptes., cosa que generava un saldo creditor de 817,25 ptes. Ingressà a la Caja General de Depósitos 500 ptes. en metàl·lic que li serien retornades «bajo las formalidades correspondientes», per la qual cosa li quedava un saldo a compte nou de 317,25 ptes.

Joan Miquel Pons tenia com a ingressos el saldo anterior de 122,05 ptes., i amb el cobrament de lloguers de 200 ptes. d'abril de 1942 feia un total de 322,05 ptes. Amb unes despeses de 85 ptes., li quedava un saldo al nou compte de 237,05 ptes.

7.4. 23 DE MARÇ DE 1944

Eduard Casabona tenia com a ingressos el saldo anterior de 317,25 ptes., i amb el cobrament de 500 ptes. feia un total de 817,25 ptes. Amb unes despeses de 1943 de 477,80 ptes., li quedava un saldo creditor al nou compte de 339,45 ptes.

Joan Miquel Pons tenia com a ingressos el saldo anterior de 237,05 ptes., i amb el cobrament de lloguers de 200 ptes. feia un total de 437,05 ptes. Amb unes despeses de 1943 de 68,50 ptes., li quedava un saldo creditor al nou compte de 368,55 ptes.

Valentí Pié Pié tenia com a ingressos el saldo anterior de 10,90 ptes., i amb el cobrament de lloguers de 150 ptes. feia un total de 160,90 ptes. Amb unes despeses de 1943 de 50,65 ptes., li quedava un saldo creditor al nou compte de 110,25 ptes.

Vicenç Solé Banach tenia com a ingressos el saldo anterior de 91,25 ptes., i amb el cobrament de lloguers de 200 ptes. feia un total de 291,25 ptes. Amb unes despeses de 1943 de 99,25 ptes., li quedava un saldo creditor al nou compte de 192 ptes.

7.5. AGOST DE 1945

Àngel Parisé Llaquet tenia com a ingressos els de la Caixa de Pensions de 1942, 1943 i 1944, un total de 0,41 ptes., amb unes despeses dels tres anys de 0,03 ptes.; per tant, li quedava un saldo creditor al seu favor de 0,38 ptes.

Vicenç Solé Benach tenia com a ingressos 400 ptes. de 1941 i de 1943, amb unes despeses de 1941 al 1945 de 297,10 ptes. Li quedava un saldo creditor al nou compte de 102,90 ptes.

Pels cobraments veiem que l'Estat, en aquests casos, feia servir dues formes d'entrada a les seves arques: l'ús dels comptes embargats dels bancs dels encartats, en cas que aquests en posseïssin, i el cobrament per lloguers, forma eufemística i sofisticada de robatori encobert.

8. EL PROCÉS EN CURS A PARTIR DE 1945. LA PARALITZACIÓ PER PRESENTAR-SE ALS ULLS DELS GUANYADORS

El volum de causes obertes i la immediatesa de la victòria de l'Eix sobre els feixismes a la II Guerra Mundial van fer canviar algunes coses de la repressió franquista. Ha estat estudiat que els judicis de guerra, la majoria ja amb condemna ferma, van implicar que el 1944-45 hi hagués una commutació generalitzada de condemnes. Cal no oblidar, però, que era un voler rentar la cara del feixisme espanyol, atès que la guerra mundial prenia un altre rumb per la derrota que es preveia per als alemanys i italians, valedors del sistema franquista. Aquestes mesures van veure's també reflectides en les causes obertes pel Tribunal Nacional de Responsabilidades Políticas.

Efectivament, per una providència del jutge civil especial Eyré Varela, atorgada a Barcelona el 16 de març de 1945, sabem que «en cumplimiento de la circular del Tribunal Nacional de Responsabilidades Políticas de 27 de noviembre pasado», deia que a aquells encartats que «no excediendo el valor de los bienes intervenidos al inculcado de 25.000 pta. según consta en diligencias practicadas, se alzan y se dejan sin efecto cuantos embargos y medidas precautorias existen en los mismos bienes de todos los inculcados de la pieza». Ras i curt, s'entrava en la via de retorn de les propietats i de part de les quantitats embargades, deduïdes de les quantitats que s'havien cobrat i que l'Estat s'havia fet seves. El jutge prosseguí assenyalant que «ordénese a la Administración General cese y rinda cuentas finales de su gestión dentro de breve plazo», concretat en «líbrese exhorto al Juzgado de 1ª Instancia e Instrucción de Valls para hacer saber al expedientado o en su defecto a su cónyuge, hijos, herederos o representantes legítimos lo acordado, practicándose las diligencias pertinentes para ponerles en posesión de ellos».

Per aquesta comesa Francisco Eyré escrigué al Juzgado de Primera Instancia de Valls el mateix 16 de març de 1945 per dir que es fes saber als onze expedientats, o als seus representants legítims a tall d'exhort, que es lliurés al jutge de primera instància de Valls «debiendo manifestar si [aquests expedientats] muestran su conformidad a lo indicado por referido administrador o tienen que oponer algún reparo». Per aquesta mesura es retornava les quantitats que no s'havien gastat del que prèviament havien pagat els inculcats o la mateixa família. Josep Rabassó Pané, advocat i, accidentalment, jutge d'instrucció del partit de Valls, acceptà l'ofici el 31 de març de 1945 per començar el retorn.

El 17 d'abril de 1945 s'iniciaren els tràmits des de Vila-rodona del final del procediment. El jutge municipal de Vila-rodona, Pelegrí Galofré, demanà que l'agutzil del jutjat municipal, Josep Mateu Ricart,²⁸ cités les persones implicades o familiars. L'agutzil féu constar que n'havia pogut localitzar set de les onze.

El 18 d'abril l'agutzil va deixar escrit que:

- Josep Casabona Gondolbeu havia citat la seva germana, Teresa Casabona Gondolbeu.
- Eduard Casabona Mercadé havia citat la seva filla, Teresa Casabona Gondolbeu, veïna de Vila-rodona.

²⁸ Sobre aquesta persona i el seu nomenament es pot resseguir SANTESMASES i OLLÉ, Josep: «De les eleccions del 16 de febrer de 1936 a l'entrada dels «nacionals». Notícies de les actes municipals de Vila-rodona», a *La Resclosa*. Estudis de la vall del Gaià, núm. 7. Centre d'Estudis del Gaià. Vila-rodona, 2003, p. 101-140.

- Josep Marlés Robert havia citat la seva dona, Mercè Matias Roig, que vivia a Vila-rodona.
- Joan Miquel Pons va citar el seu germà, Ramon Miquel, veí de Vila-rodona.
- Pere Pié Guitart havia citat el seu germà, Joan Pié, de Vila-rodona.
- Valentí Pié Pié havia citat la seva dona, Teresa Pié Girona, que vivia a Vila-rodona.
- Vicenç Solé Benach havia citat la mateixa persona.

Significava finalment que no s'havia pogut citar cap familiar ni representant legítim dels quatre restants: Josep Bartolí Llorach, Joan González González, Roser Llauro Pagès i Àngel Parísé Llaquet, perquè s'ignorava on paraven.

Seguidament començaren les compareixences davant el jutge municipal i el secretari. Aquests darrers informaren els que havien estat citats de la circular emesa d'instàncies superiors de 27 de novembre, que deia que es deixés «sin efecto cuantos embargos y medidas precautorias existían en sus bienes». Foren requerits que manifestessin el que posseïa l'encartat, en l'enèsima vegada que ho preguntaven i que ja sabien:

- Sobre Josep Casabona Gondolbeu, a través de la seva germana, Teresa Casabona Gondolbeu, s'indicà que no tenia cap classe de béns i que havia mort el 13 d'agost de 1938.
- Sobre Eduard Casabona Mercadé, a través de la seva filla, Teresa Casabona Gondolbeu, es contestà que posseïa una casa-habitació a la plaça General Mola, 1; una casa al carrer Víctor Pradera, 5, i una peça de terra a la partida Pons i Auballó.
- Sobre Josep Marlés Robert, a través de la seva dona, Mercè Matias Roig, es digué que no tenia res. A l'hora d'estampar la signatura no ho va poder fer perquè no en sabia.
- Joan Miquel Pons. Contestà el seu germà, Ramon. Indicà que el Joan tenia casa-habitació al carrer Quintana de la Iglesia, 6. El jutge posà Ramon Miquel en possessió de la casa de referència, en qualitat de germà i de representant legal de Joan.
- Pere Pié Guitart. Contestà també el seu germà, Joan. Aquest també digué que el seu germà era mort i que no posseïa cap bé.
- Valentí Pié Pié. Comparegué la seva dona, Teresa Pié Girona. Indicà que el seu marit posseïa una casa-habitació al carrer H. Maura, 13, i una peça de terra a la partida Vinyet. El jutge posà Teresa en possessió dels béns citats en qualitat d'esposa i representant legal del seu marit, difunt. Aquesta tampoc va signar perquè no en sabia.
- Vicenç Solé Benach contestà que tenia una casa-habitació a la plaça General Mola, 10.

En aquesta compareixença s'observen tres aspectes que val la pena consignar. Un, la durada del procés, ja que fins al 1945 les propietats havien estat embargades, i com a tals van haver de pagar diners a l'Estat d'acord amb la Ley de Responsabilidades Políticas, en format de lloguer, quan les propietats eren seves. Un segon, també cru, va ser que la causa va ser oberta fins i tot contra persones mortes a l'època de la guerra. El tercer, llastimós, és que dues dones de marits encausats no sabien ni escriure la seva firma, i ho van haver de fer amb empremta digital, demostratiu d'una societat desballestada en què quedaven àmplies bosses de persones sense estudis reglats.

Cinc mesos després d'aquesta compareixença, el 7 d'agost de 1945, l'administrador general de Bienes Intervenido pel Juzgado Civil Especial de Responsabilidades Políticas de Barcelona escrigué al jutge especial de Responsabilidades Políticas de Barcelona per dir que dels incoats a

la peça 894, de sis d'ells —Roser Llairó Pagès, Josep Bartolí Llorach, Joan González González, Pere Pié Guitart, Josep Casabona Gondolbeu i Joan Marlés Robert— «no se han efectuado actos de administración en la misma y por tanto no hay cuenta abierta a nombre de dichos individuos, no siendo posible presentar la liquidación de cuentas finales». Atesa la resposta, el jutge Francisco Eyré, el 24 agost, ordenà que el contingut es fes saber als sis expedientats o als seus representants legals per mediació del jutge de primera instància de Valls, «debiendo manifestar si muestran su conformidad a lo indicado por referido administrador o tienen que oponer algún reparo». Sembla que era la constatació que aquests no havien pagat res fins al moment, per la qual cosa tampoc se'ls podia retornar res.

Des de Valls, el 21 de setembre de 1945 el jutge d'instrucció del partit de Valls, Anton Sabaté Tomàs, ho tramità des de Valls a Vila-rodona. La vila ho rebé el 15 d'octubre. El jutge municipal, Pelegrí Galofré, donà ordre a l'agutzil del jutjat, Josep Mateu, d'avisar al personal. Aquest darrer significà que no ha pogut practicar cap diligència d'avis atès que:

- Josep Bartolí, Joan González, Roser Llairó i Josep Marlès no es trobaven en aquesta localitat, i s'ignorava on vivien.
- Respecte a Josep Casabona Gondolbeu i Pere Pié Guitart, per haver mort i no haver pogut trobar hereus legítims a qui practicar la notificació.

El 13 de desembre de 1945, Francisco Eyré, magistrat, jutge civil especial de Responsabilidades Políticas de Barcelona, dirigí ofici al jutge de primera instància de Valls per dir-li que «en nombre del Jefe del Estado Español le exhorto y requiero y en el mío le ruego, tenga a bien aceptarlo, dar cumplimiento a las personas interesadas al final y reportármelo con la mayor celeridad posible; obligándome a lo propio en casos análogos», amb la diligència que se cités Eduard Casabona, Joan Miquel, Àngel Periquet, Valentí Pié i Vicenç Solé, i perquè es fes saber a l'inculpat o a la dona, fills, cònjuges, etc. que tenien cinc dies per revisar els comptes i presentar al·legacions. Si no ho feien, es considerarien aprovades i se'ls donaria curs legal.

Anton Sabaté Tomàs, jutge d'instrucció del partit de Valls, el 14 de desembre de 1945 acceptà l'exhort anterior i va ser tramès novament a Vila-rodona. Pelegrí Galofré, jutge de Vila-rodona, i el secretari passaren a l'agutzil del jutjat, Josep Mateu Ricart, per tal que avisés els cinc anteriors, el 14 de gener de 1946. La compareixença anà com segueix:

- Eduard Casabona Mercadé, absent; se cità la seva filla, Teresa.
- Joan Miquel, absent; se cità el seu germà, Ramon.
- Àngel Parisé, absent.
- Valentí Pié, difunt; se cità la seva dona, M. Teresa Pié Girona.
- Vicenç Solé, assistiria ell mateix.

Llegida la resolució, quedà com segueix:

- Teresa Casabona, en nom del seu pare, Eduard Casabona, firmà conforme.
- Ramon Miquel, en nom del seu germà, Joan, firmà conforme.
- M. Teresa Pié, en nom del seu marit, Valentí Pié, manifestà no saber signar.
- Vicenç Solé, assabentat del tema, estampà la signatura com a conforme.

I així passà el temps fins que pel Juzgado de Primera Instancia e Instrucción de Valls, el 22 de març de 1947, sabem de l'ampliació de més encartats de Vila-rodona. Als onze del procés 894 se sumaven quatre noms més en les persones d'Anton Comas Robert, Ramon Camps Montragull, Anton Vives Massagué i Joan Iranzo Galofré, sense que en sabem el desenllaç.

Arribat a aquest punt, el jutge Eyré, el 22 de maig de 1947, atès que no es trobava a Josep Bartolí, Roser Llaíró, Joan González i Àngel Periqué ni els seus representants legals, ordenà que es publicuessin els seus noms al Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona, com era preceptiu. La publicació es féu efectiva el 17 de juny de 1947, núm. 144, a l'apartat Juzgados Municipales. L'edicta del Juzgado Civil Especial de Responsabilidades Políticas digué:

En virtud de lo dispuesto por el señor Juez Civil Especial de Responsabilidades Políticas de Barcelona, en providencia del día de hoy, dictada en el expediente de responsabilidades contra otros y José Bartolí Llorach, Rosario Llaíró Pagès, Juan González González y Ángel Perique Llaquet, vecinos de Vilarrodona, número de inventario 894 de 1940, por el presente edicto se hace saber a dichos expedientados, cuyo actual paradero se ignora, así como el de sus familiares, que la Comisión Liquidadora de Responsabilidades Políticas ha dictado auto de sobreseimiento y que se han dejado sin efecto las medidas de precaución adoptadas respecto a los bienes de los mismos, los cuales quedan libres de embargos y a su disposición. Barcelona, 22 de mayo de 1947. El secretario José Pastor.

9. ELS BALANÇOS I ELS RETORNS

Tenim constància dels detalls de les despeses generades per quatre encausats, o sigui, del que se'ls féu pagar per part de l'Estat franquista: Eduard Casabona Mercadé, Joan Miquel Pons, Valentí Pié Pié i Vicenç Solé Benach. En general, les despeses es consignen com a viatges en automòbil i pupil·latge del cotxe, i l'assegurança d'un capital, anual, sempre a la mateixa companyia, La Constancia. Aquestes despeses s'anaven restant de la quantitat que ell o els seus familiars directes havien pagat. Per aquestes accions sabem les entrades pagades i les quantitats que se'ls retornà quan acabà el trist periple del Tribunal de Responsabilidades Políticas.

Un rebut de la companyia La Constancia, de Barcelona, ens assenyalà el cobrament de l'assegurança que es feia obligatòriament a l'inculpat de la quantitat que se li havia posat de multa. Un de sol ens servirà de model. Agafem el que es va emetre per a Vicenç Solé Benach, a través de l'agència de Reus, per un valor de set mil pessetes. Deia:

Compañía Anónima de Seguros La Constancia, fundada en Barcelona, domiciliada en Barcelona, Balmes 4, tf. 20649.

Agencia Reus

Recibimos de la Administración General de Bienes Intervenidos por el Tribunal Especial de Responsabilidades Políticas con domicilio en Cataluña-Delegación Reus D. Vicente Solé Benach de Vila-rodona la cantidad de 9,10 pta. en concepto de prima y gastos, según el siguiente detalle:

Póliza n. 8180.

Anualidad 3. C.R.

Desde 25/5/1943 Hasta 25/5/1944.

Barcelona, 1 de mayo de 1943.

Capital asegurado 7.000 ptas.

Veiem ara, cas per cas, el balanç final:

9.1. EDUARD CASABONA MERCADÉ

El cas d'Eduard Casabona va ser el més complex. Va ser obligat a pagar 3.050 ptes. Les despeses de viatge i pupil·latge del cotxe van ser creixents, atès que davant el mínim de 47 ptes., l'any màxim que en tenim dades va ser de 225 ptes., el febrer de 1942. La segona despesa va ser l'assegurança La Constancia, per la qual va pagar un mínim de 8,35 ptes. i un màxim de 10,90 per anualitat per un capital assegurat de 6.000 ptes. Un tercer eix de pagament va ser les despeses de contribució de les terres pagadores a nom de Francesc Casabona Gavalda, Andreu Gondolbeu Godi i vídua d'Andreu Gondolbeu, la quota anual de la Cámara Oficial de la Propiedad Urbana de la província de Tarragona, la quota de la Cámara Oficial Agrícola de Tarragona i la de la Jefatura Agronómica para la Defensa de las Plagas del Campo. El resum final va ser que de les 3.050 ptes. se'n gastaren 1.340,75 i un impost complementari de 500 ptes., la qual cosa féu que només poguéssin recuperar-ne 840,75.

9.2. JOAN MIQUEL PONS

Joan Miquel Pons va ser forçat a pagar 200 ptes. per any, de 1941 al 1945, la qual cosa li implicà una aportació de 1.000 ptes.²⁹ La relació de despeses va venir per viatges en cotxe, pupil·latge i pòlisses, amb un mínim de despesa del març de 1943 de 40 ptes. i un màxim de 85 el desembre de 1943. La segona despesa va ser l'assegurança a La Constancia, amb una despesa anual mínima de 8,35 ptes. i màxima de 10,95 per un capital assegurat de 6.000 ptes. Comptat i debatut, en el curs dels anys se li van sostreure 430,55 ptes., i li quedà un saldo al seu favor de 569,45 ptes. de les 1.000 prèviament lliurades.

9.3. VALENTÍ PIÉ PIÉ

Valentí Pié va pagar dues remeses de diners: 60 ptes. el juny de 1941 i 150 l'abril de 1943, la qual cosa sumà un total de 210. Les despeses, com en el cas dels altres, van generar-se per dos motius. Pel viatge i pupil·latge del cotxe, en un mínim de 29 ptes. i un màxim de 30 el març de 1943, i per la despesa de La Constancia, que fluctuà segons l'anualitat entre 5,65 ptes. mínim i 8,45 com a màxim, per un capital assegurat de 2.500 ptes. El resum final va ser que de les 210 ptes. pagades se'n gastaren 105,40, i quedà un saldo de retorn al seu favor de 104,60 ptes. El dur del cas era que en data indeterminada havia mort a la presó de Tarragona.

²⁹ Les 1.000 pessetes serien, en moneda actual, unes 166.000 pessetes, o sigui, al voltant dels 1.000 euros. Cal tenir present que els preus dels jornals oscil·laven entre les 12 i les 14 pessetes diàries, o sigui que un pagament de 1.000 pessetes comportava de quatre a sis mesos de treball de jornal al camp. Calia sumar-hi que moltes cases van haver de començar de zero en restar inutilitzada la moneda republicana. Sobre les conversions en parla MIR, Conxita i altres: *Repressió econòmica...* Barcelona, 1997, p. 219, quan assenyalen que segons el «valor adquisitiu de la pesseta segons l'índex del cost de la vida elaborat per l'Institut Nacional d'Estadística», dins *Anuario El País 1986-1995*, 1 pesseta de 1940 representava el poder adquisitiu de 117 pessetes de 1994. Per altres fonts, <http://fuenterrebollo.com/Valormonedas/valor.html>, 1 pesseta de 1940 serien 127,95 pessetes de 1999. Altrament, segons l'INE, 1 pesseta de 1940 serien 152,8 pessetes del 2004. Ara, seria més que 1 euro.

9.4. VICENÇ SOLÉ

L'acció de Vicenç Solé cal centrar-la al tribunal de Reus, i fluctuava entre una despesa anual de 21 ptes. —15 ptes. de viatge en automòbil i 6 de pupil·latge— l'abril de 1941 i les 47 com a màxim d'un altre any. La segona despesa la generava l'assegurança anual a La Constància, que li generà una despesa de 9,10 ptes. cada any de mínim fins a les 11,65 de màxim.

El volum de diners que tenia assegurat era de 7.000 ptes.

Eyré Varela, el 15 de setembre de 1947, ordenà que es publicués al Boletín Oficial de la Provincia de Tarragona, aspecte que es féu efectiu el divendres 26 de setembre de 1947.

S'indicava que els inculpats anteriors podien revisar els comptes finals emesos per l'administrador general per aprovar-los o per posar-hi objeccions, i donà un termini de cinc dies per presentar-hi al·legacions. I així quedà.

El 15 de juny de 1949 hi ha un auto des de Barcelona pel qual s'aproven els comptes presentats per l'administrador general, Bernabé López Fernández, dels béns d'Àngel Parisé, Valentí Pié i Vicenç Solé. Calia ingressar el saldo resultant a favor dels inculpats: a Àngel Parisé, de 0,38 ptes. a la llibreta de la Caixa de Pensions; a Valentí Pié, de 104,60 ptes., i a Vicenç Solé, de 102,90 ptes. Aquests diners havien de ser remesos per gir al Juzgado de Primera Instancia e Instrucción de Valls per al lliurament als inculpats mateixos o als seus representants.

Des de Barcelona, el 15 de juny de 1949 Eyré Varela escrigué al Juzgado de Primera Instancia e Instrucción de Valls perquè lliurés les quantitats indicades a Vicenç Solé Benach i Valentí Pié Pié.

Que se les haga saber a los inculpados del margen o en su defecto a la esposa ó representantes de los mismos que con esta fecha ha recaído auto de aprobación a las cuentas finales rendidas por el Sr. Administrador General, al que se le ha ordenado remitir el importe del saldo a favor de los mismos, por giro postal a este Juzgado que ascienden a de Solé Benach 102,90 pta. y de Valentín Pié 104,60 pesetas, que se les hará entrega de tales importes a los referidos inculpados o representantes de los mismos, debiendo firmarse el recibí de tal importe, que se remitirá deducido el importe del giro.

A Valls, el 30 de juny de 1949, el jutge d'instrucció del partit, Rafael Miravete Oms, va escriure que havia rebut les 206 ptes., les quals, deduïdes les despeses de gir, quedaven en 204,50 que es remetien per gir postal a Vila-rodona per tal que es pagués a les persones interessades, o sigui, a Vicenç Solé Benach 101,40, i a Valentí Pié 103,10 ptes., respectivament. El 9 de juliol de 1949 arribaren els diners a Vila-rodona. Els encarregats de repartir-los foren el jutge, Pelegrí Galofré, i el secretari. L'agutzil, Josep Mateu, féu altra vegada la roda per avisar. La cosa quedà com segueix.

A Valentí Pié Pié no se'l localitzà, ja que va morir a la presó de Tarragona, si bé comparegué la seva dona, M. Teresa Pié Girona. En la compareixença se li féu lliurament de 103,10 ptes. En no saber firmar ho va fer «estampando la huella digital del pulgar de la mano derecha».

A Vicenç Solé tampoc se'l localitzà, i no hi havia familiars ni representants legals. S'indicà que s'havien assabentat que residia a Barcelona, carrer Gómiz, 41, botiga.

Arribats aquí, es retornà al Juzgado de Primera Instancia de Valls la quantitat de 101,40 ptes. que s'havien de donar a Vicenç Solé. Del jutjat de Valls es descomptaren les despeses del gir i quedaren en 100,45 ptes., que s'enviaren a Barcelona.

El 20 de juliol de 1949, l'administrador general, des de Barcelona, escrigué al jutge civil especial de Responsabilidades Políticas per dir que, tal com li havia ordenat, havia ingressat el saldo d'Àngel Parísé a la llibreta de la Caixa de Pensions d'Esterri d'Àneu i el saldo dels comptes finals aprovats de Vicenç Solé i Valentí Pié remesos per gir postal.

A Barcelona, el 2 d'agost de 1949 Manuel Ferrer Navas, jutge civil accidental, demanà que se cités Vicenç Solé Benach al seu domicili a Barcelona, carrer Gómiz, 41, botiga, per lliurar-li el gir que havien remès des del Juzgado de Instrucción de Valls. L'endemà, dia 9, davant el delegat de l'administrador general, Juan Luis Domínguez López, comparegué el fill de l'inculpat, Vicenç Solé, el «cual dice llamarse Vicente Solé Saumell», i se li féu entrega de l'import del gir que havia estat retornat pel jutjat. El signà en conformitat.

Finalment, a Barcelona a 30 d'octubre de 1968 hi ha la providència del jutge civil especial accidental, Gabriel García Marco, el qual diu que «cumpliendo órdenes del Juez Especial de Madrid, deben entenderse terminados todos los expedientes existentes en este Juzgado Civil Especial de Responsabilidades Políticas de Cataluña, por aplicación del Decreto de Indulto 1824/66 por haber quedado extinguida esta jurisdicción Especial a partir de la fecha del mismo, en su virtud remítanse todas las piezas separadas de inventario y embargo a las Audiencias Provinciales correspondientes, para su archivo». El malson havia acabat per als cinc que sabem que havien pagat, o per als familiars seus que se n'havien hagut de fer càrrec. Eren Eduard Casabona, Roser Llaíró, Joan Miquel, Valentí Pié Pié i Vicenç Solé.

10. ALTRES PROCESSOS

Al començament s'ha indicat que hi ha constància d'un bloc de set persones que van ser molestades pel tribunal, sense que se'n sàpiga les quantitats que van haver de pagar o no. Són les següents: Ramon Camps Montragull, Maria Recasens Puig, Anton Comas Robert, Anton Vives Massagué, Joan Iranzo Galofré, Josep Pié Iglesias i Lluís Mort Ropero.

D'aquestes, sabem alguns aspectes només de quatre, que desgranem seguidament.

10.1. RAMON CAMPS MONTRAGULL

Tenim detall de l'escrit del capità general de la Capitanía General de la 4ª Región y Cuervo de Ejército de Urgell, amb data 15 de desembre de 1943, al president de l'Audiencia Provincial de Tarragona, pel qual li remet testimoni de Ramon Camps Montragull, remès pel Juzgado Militar nº 1 de Tarragona. Per aquest document sabem que l'al·ludit havia estat jutjat a Tarragona el 12 de maig de 1939, en un consell de guerra.

Fill de Bernat i Magdalena, casat, pagès, natural i veí de Vila-rodona, afiliat a la CNT, l'acusació que se li va fer deia que havia estat alcalde del poble, i que durant la guerra havia actuat arbitràriament i que havia posat multes en gran quantitat a persones de dreta. També se li va assenyalar que va ser president de la col·lectivitat agrícola, per la qual cosa era responsable de les incautacions de finques de persones d'ordre realitzades per aquest organisme revolucionari. Per aquestes actuacions li van sortir vint anys de presó, aprovats definitivament el 23 de maig. El 31 de desembre de 1943 aquesta sentència es va remetre al capità general de la 4a. regió militar. Aquest era un pas, en alguns casos, per incoar expedient per la Ley de Responsabilidades Políticas, sense que aparegui en aquest darrer cas el procés i la resolució definitiva.

10.2. MARIA RECASENS PUIG

El gener de 1943 el coronel 2n cap d'Estat major va remetre un telegrama al president de l'Audiencia Provincial de Tarragona, als efectes de la Ley de Responsabilidades Políticas, per donar curs del testimoni que li havia tramès el jutjat de Reus sobre Maria Recasens. Pel document de Reus sabem alguns detalls del procés.

El document de Reus emès pel secretari de causes del Juzgado de Liquidaciones de Reus-Falset, el soldat Manuel Vallhonrat Cubillas, del qual era jutge titular el tinent Antoni Roca Molet, va dir que la processada va ser objecte de consell de guerra sumaríssim d'urgència, amb sentència ferma emesa el 6 de març de 1939. S'hi deia que Maria Recasens, filla de Joan i de Teresa, de 61 anys, casada, natural de Vila-rodona i veïna de Reus, a la guerra va denunciar davant del Tribunal Popular de Reus una veïna de la ciutat i el seu marit, i tot dos van ser tancats a la presó. En el judici aquest fet es considerà com a delicte d'auxili a la rebel·lió, per la qual cosa la sentència del consell de guerra permanent, ratificada per l'auditor de guerra, va ser de dotze anys i un dia de presó.

El febrer de 1943, en el trasllat de l'expedient, el fiscal anotà que ja que la sentència condemnatòria era anterior a la data establerta per a la seva revisió, esqueia ajuntar «estos autos testimonio fehaciente del resultado definitivo de dicha revisión», cosa que significava que l'obertura estava ja feta i que el nou procediment s'ajuntava amb un altre ja en curs.

10.3. JOSEP PIÉ IGLESIAS

La informació inicial és idèntica que l'anterior sobre Ramon Camps. El consell de guerra se celebrà el 24 de maig de 1939. L'informe del judici indica que era fill de Josep i de Dolors, de 41 anys d'edat, casat, pagès, natural i veí de Vila-rodona, i que «no aparece hubiese intervenido en la rebelión militar ni cometido a su amparo violencias ni desmanes», per la qual cosa va ser absolt.

Com hem assenyalat anteriorment, el consell de guerra, malgrat ser absolt, demanà al Tribunal de Responsabilidades Políticas «cuando este organismo se constituya» obrir-li causa, «por considerar comprendido al referido encartado» en possibles responsabilitats. El 4 de desembre de 1943, aquesta sentència es va remetre al capità general de la 4a. regió militar. El fiscal instructor del Tribunal de Responsabilidades Políticas, el 4 febrer de 1945, decidí que no esqueia incoar expedient, per la qual cosa el 17 febrer de 1945 el cas se sobreseia i passà a l'arxiu, suposem que sense ser molestat.

10.4. LLUÍS MORT ROPERO

Ell signarà les declaracions com *Amor* de primer cognom. Aquest va ser un cas molt especial.³⁰ Va venir derivat del consell de guerra celebrat a Tarragona el 6 de setembre de 1939. Natural de Vila-rodona, fill de Josep i Concepció, de 29 anys, casat, veí de Reus, carrer Baiges, 7, 3r, degollador d'animals, li van sortir vint anys de reclusió. En el moment dels fets residia a Reus.

³⁰ Causa 135, 02067.

El 23 de juny de 1943 començà el seu procés al Tribunal de Responsabilidades Políticas, a la secretaria judicial de Maximino Basoa Ojeda, i el 5 de març de 1945, sorprenentment, el cas va ser sobresegit.

El procés al Tribunal de Responsabilidades Políticas va iniciar-se com era normal. Aquest demanà al Juzgado de Primera Instancia de Valls, el 6 juliol de 1943, la conducta politicosocial i els béns de l'encartat. Sintèticament, les respostes van ser com segueix.

L'Ajuntament de Vila-rodona, a 10 de juliol, digué que no pagava contribució al terme, o sigui que no tenia béns ni residència al municipi. La Falange Local digué que era desconegut. El comandant del post del Pont, el dia 12 de juliol, indicà que «es desconocido en esta demarcación». Quant a bancs i caixes es pentinaren els de Valls: el Banco de Valls, la Caixa de Pensions de Barcelona, el Banco Hispano Colonial i el Banco Español de Crédito ratificaren, tots, que no tenia comptes en diners ni valors.

Josep Rabassó Pané, accidentalment jutge de primera Instància de Valls, indicà, sense cap fonament documental, que devia ser a la presó, mentre que el jutge de Reus, Eduard Tormo García, el 10 de juliol de 1943, va escriure que va passar de la presó de Reus a la presó cel·lular de Barcelona, per la qual cosa es demanà a la capitania general de la 4a. regió militar si havia estat jutjat i si era a la presó. Aquí es va resoldre en part el tema. Capitania, el 14 de juliol, va donar detalls dient que Lluís Mort, fill de Josep i de Concepció, de 29 anys, casat, veí de Reus, carrer Baiges, 7, 3r, era d'ofici degollador de bestiar.

Serà en aquest context que Lluís Mort contestaria —signant no com a Mort sinó com a Amor— per dir que amb anterioritat a la guerra va ser soci de Foment per poder ballar els diumenges i dies festius, i que durant la guerra, com tots els degolladors de bestiar de l'Ajuntament, va estar forçosament sindicat a la CNT, i que abans i durant la guerra no va tenir cap càrrec. Va escriure per deslliurar-se dels càrrecs, per dir que a la guerra no va fer cap desgavell ni va participar en cap acte de desordre i que va ser mobilitzat forçós.

La màquina de la repressió, però, no s'aturà. Es demanà el preceptiu informe personal de bancs i caixes de Reus —Juan i Cayetano Vilella, sucursal de Reus; Banco España; Banco Hispano Colonial, sucursal de Reus; Banco de Bilbao; Banco Zaragozano, sucursal de Reus; Banco Urquijo Catalán, i Caja de Pensiones para la Vejez y Ahorros—, amb resultat negatiu, ja que contestaren que l'al·ludit no tenia béns en metàl·lic ni títols de deute.

Els informes des de Reus no van ser favorables a l'encausat, i van recuperar els que havien emès en el seu moment per engarjolar-lo. El setembre de 1943 la comandància de la Guardia Civil de Reus assenyalà que l'al·ludit, abans del juliol de 1936, era d'ERC i que a la guerra se'l va veure en un cotxe que recorria els pobles amb elements de la FAI armats. Se li etzibà que va anar voluntari al front i que s'ignorava si va cometre crims. Així sabem que passada la guerra va ser pres, engarjolat i condemnat a dotze anys i un dia, i va sortir de la presó de Girona el 14 de juliol de 1943. L'alcalde de Reus, en el seu informe, tampoc es va quedar curt. Va dir que el subjecte era de pèssima conducta, i que com militant actiu de la FAI se'l va veure formar de la banda d'assassins. I que Mort, junt amb d'altres, van detenir el cap del requetè de Montbrió que després seria assassinat a les parets del parc Samà. Altrament, el cap de la Falange de Reus va significar que abans del 18 juliol pertanyia a Foment i a la Casa del Pueblo. Certificà que, de professió matador d'animals a l'escorxador municipal, quan esclatà la guerra va manifestar al conserge que no volia treballar més, que volia donar servei a la revolució i que sense ser xofer, sabia conduir, i va agafar el volant del cotxe de la mort per actuar durant

sis o set mesos d'aquesta manera. La Falange de Reus, sembla que amb boníssima informació, indicà que pertanyia a la quadrilla del Rofes «el Geperut», i que junt amb Lluís Vidal Juncosa «el Blanc» i Jaume Ciurana Mas són els que anaren a Montroig i van agafar el cap del requetè per dur-lo al parc Samà de Cambrils on l'assassinaren, en un relat que escriuix.³¹ L'informe de la Falange deia que segurament va participar en més morts i que podrien donar-se més detalls a la Selva «por ser donde más había actuado».

Altrament, l'advocat vallenc Baltasar Segú Homs, secretari de l'Ajuntament de Reus, l'octubre de 1943 certificà que Lluís Mort no tenia immobles, d'igual manera que ho va fer el registrador de la propietat de Reus, el 4 d'octubre de 1943, el qual certificà que no tenia béns inscrits. Amb aquest ofici finia la llosa de la Ley de Responsabilidades per a aquest vila-rodoní absent.

11. APUNTS FINALS

La Ley de Responsabilidades Políticas va tenir dues finalitats: una, escarmentar i fer agafar por als que havien donat suport a la República, i una segona, econòmica, ja que la possible multa requeia sobre els processats i, per extensió, en cas d'absència, sobre el seu nucli familiar proper. Va establir allò que el canonge vallenc Cardó escrigué com «la moral de la derrota». Efectivament, la derrota es va ensenyorir de la ciutadania i provocà adhesions que costaren d'entendre en el seu moment i silencis autoimposats per no agreujar la situació de l'encartat i del nucli familiar.

La Ley va establir una perillosa repressió entre distints poders locals, en estreta relació: Ajuntament, Falange i església catòlica, amb informes sovint quasi calcats. La benemèrita completava el rol de la submissió. En els casos que hem pogut veure, que són del tot incomplets, si fem la comparança amb els estudiats de la província de Lleida no s'hi veu la preponderància d'un bloc repressiu respecte als altres. Es detecta, en general, com a molt oficialista. En els informes no es troba la mà impulsora de la denúncia, derivades la majoria de l'estament militar.

La justícia va estar en mans del poder polític, trencant la norma d'un estat de dret segons la qual aquesta ha de ser sempre imparcial. Aquesta circumstància implicà que l'Estat espanyol es convertís en una autèntica presó durant anys, emparat per l'arbitrarietat de penes a persones i a l'usdefruit de béns. Les persones que se significaren en temps de la República i la guerra per una justícia social van ser les més castigades i avergonyides.

Pel que fa a les províncies estudiades en la seva amplitud es constata que la gran majoria de processos s'iniciaren a conseqüència de la remissió per part dels tribunals militars. En el cas present es pot subscriure també aquest model, jutjats en causes per auxili a la rebel·lió, tot i que en una proporció general provincial que ens és desconeguda.

En zones estudiades es constata que la lentitud en la resolució de sentències va ser la tònica general dels tribunals, atès el volum de casos oberts i el poc guany que se'n treia perquè la

³¹ Els renoms que posaren eren en castellà: «el Jorobado» i «el Blanco». Es diu que li tallaren les orelles, les parts genitals i el mataren. Després van anar a Vinyols i ho explicaren a Solé —de la fàbrica d'oli— i a un carnisser anomenat Folch. Informació complementària indicava que es creia que Rofes era a l'estranger, que Lluís Vidal estava tancat a la Model, a Barcelona, i que Jaume Ciurana va morir el 1941.

majoria d'encausats vivien del treball i, en molts casos, estaven pelats com un jonc. Això no treu que aquesta circumstància no comportés una inseguretat personal en la situació processal i en els béns del processat en tenir-los embargats, els que en posseïen. A Vila-rodona s'ha constatat que hi va haver causes que no es tancaren fins molt tard.

La cruesa d'una Espanya maltractada per la desídia i pel menysteniment personal de l'Estat i per la corretja de transmissió de les classes benestants —pagesos amb molta terra donada a parcers o a arrendament, i amos de fàbriques— s'evidencia en els casos globals, a nivell d'Estat. Aquest Estat també en va voler treure un profit que, en conjunt, va resultar esquifit.

L'escola dels pobres es manifesta, en aquest cas a Vila-rodona, en el retard educacional de les dones, demostrable en el fet d'un acte senzill com haver d'estampar una signatura. Es detecta persones que no en saben i s'havien de valer de l'empremta dactilar, cosa que perfilava una societat de classe exemplificada en el títol d'un historiador com a «misèria contra pobresa», que evidencia el rol d'una pagesia dels anys trenta escanyada.³²

Els costos a persones econòmicament febles produïrien sensacions d'inseguretat i de retraïment, transmeses de pares a fills, i va fer agafar una sensació de culpabilitat del qual costaria deslligar-se. Almenys sis persones de Vila-rodona pagaren quantitats a un estat feixista per la Ley de Responsabilidades Políticas en una intromissió de l'Estat de dret respecte la indefensió judicial a què es van veure sotmeses, sense garanties processals.

³² Josep Termes, amb aquest títol, retrata la percepció d'una societat pagesa, de secà, de temps de guerra, pels problemes de la col·lectivització forçada.